

Strojárstvo a vstup Slovenska do EÚ

Michal Širica, Ľubomír Florian

Ekonomické podmienky na Slovensku v súčasnosti stále ovplyvňuje pretrvávajúce dôsledky predchádzajúceho spoločensko-ekonomického systému. Týka sa to predovšetkým deformácií v myslení ľudí (prejavujúcich sa u mnohých pasivitou) a deformovanej štruktúry ekonomiky, orientovanej na výroby s nízkou pridanou hodnotou. Zaošťovanie ekonomickej výkonnosti a technologickej úrovne Slovenska za ekonomicke vyspelejšími krajinami sa aj preto naďalej viditeľnejšie nezmenšuje. Slovensko dosahuje približne 48 % z priemeru ekonomickej výkonnosti v Európskej únii (EÚ).

Slovensko naďalej výrazne zaošťáva aj v cenovej a v mzdovej úrovni. Domáca cenová hladina (podobne ako HDP prepočítaná na paritu kúpnej sily) zodpovedá v súčasnosti iba približne 37 % priemernej cenovej úrovne EÚ. Nízka celková komparatívna cenová hladina spätne potvrdzuje ekonomicke zaošťovanie Slovenska za mnohými krajinami a nepriamo potvrdzuje aj minimálnu necenovú konkurenčnú schopnosť.

Konkurenčnú schopnosť na zahraničných trhoch si tak podstatná časť domácich ekonomických subjektov udržiava prevažne nižšími cenami, a nie zvyšovaním kvality ponúkaných výrobkov. Limitom ekonomickej výkonnosti a konkurencieschopnosti je práve nízka efektívnosť a návratnosť vlastných investícií. Prehlbujúce sa zastarávanie technického a technologického vybavenia mnohých domácich podnikov spolu s minimálnym využívaním informačných technológií a kvalifikačne pripravenej pracovnej sily je brzdou efektívnosti kapitálu. Produktivita vlastných investícií je aj preto častokrát nedostatočná a ťažiskový problém ekonomickej výkonnosti a konkurenčnej schopnosti Slovenska už dlhodobejšie tkvie v nízkej súhrnnej produktivite výrobných faktorov. Zaošťovanie celkovej konkurenčnej schopnosti Slovenska naznačujú aj výsledky medzinárodného porovnania konkurencieschopnosti krajín, pričom z bývalých socialistických štátov sú hodnotené ako konkurencieschopnejšie napríklad aj ekonomiky Estónska, Maďarska a ČR, zatiaľ čo Rusko a Poľsko sa umiestnili za Slovenskom.

Priamym dôsledkom takejto deformovanej štruktúry produkcie je v súčasnosti schopnosť slovenských subjektov vyvážať predovšetkým tovary, ktoré sú určené na medzispotrebu (v roku 2001 predstavovali takmer 50 % celkového vývozu). Produkcia, ktorá je nadmerne náročná na energetické a surovinové vstupy (nie však na ľudský kapitál) a príliš vysoký podiel (polo)výrobkov s nízkym stupňom spracovania na vývoze patria k výrazným limitom pre dlhodobejšiu udržateľnosť a zvyšujúcu sa konkurencieschopnosť ekonomiky SR.

„Krehkosť“ súčasnej konkurencieschopnosti a udržateľnosti vonkajšej nerovnováhy zvyšuje práve prílišná dovozná „náročnosť“ realizácie vývozu (ako aj celkovej produkcie). V značnej miere je spôsobovaná dovozmi surovín a polotovarov (teda komoditami prevažne orientovanými na medzispotrebu). Vysoká miera závislosti dovozu dôležitých energetických zdrojov (ropy a zemného plynu) z jednej krajiny môže byť pre Slovensko určitým ekonomickým, a navyše aj bezpečnostným ohrozením. Rizikom pre stabilnú konkurenčnú schopnosť a únosnú vonkajšiu rovnováhu je aj značná citlivosť vývozu na cenové faktory a na zmeny v externom dopyte, osobitne na ekonomicke cykly v EÚ.

Vývoj odvetvia strojárstva sa v roku 2002 niesol v tendencii zlepšovania vlastnej výkonnosti. Podstatnú časť jeho tržieb aj naďalej vytvára výroba automobilov a dielov pre automobilový priemysel.

Vývoj dynamiky základných ukazovateľov strojárského priemyslu v roku 2002 v porovnaní s adekvátnym obdobím roku 2001 je nasledovný:

	2002/2001
Pridaná hodnota	1,087
Vývoz	1,08
PDH/pracovníci	1,14
Tržby	1,089
Pracovníci	0,95

Medzi rozhodujúce oblasti výroby patrila predovšetkým výroba motorových vozidiel, prívesov a návesov. Z hľadiska objemu exportu bola druhou najúspešnejšou oblasťou výroba strojov a zariadení, najmä výroba ložísk, hriadelov a iných súčastí prevodov, čerpadiel, elektrických strojov pre domácnosť a obrábacích strojov. O 17,2 % stúpol objem vývozu v komodite výroby kovových konštrukcií.

Základné trendy vývoja strojárstva je možné zachytiť v charakteristike, ktorá zodpovedá podmienkam globalizácie, internacionalizácie vzťahov a informatizácie. Ide predovšetkým o:

- totálnu orientáciu podniku (výrobcu) na zákazníka,
- flexibilitu podniku v riešení a prispôbovaní výroby vrátane požiadaviek odbytu,
- rast podniku založený na produktivite práce, a najmä duševnej,
- skracovanie životných cyklov produktov,
- interorganizačné vzťahy.

Výstup bude determinovať cena, kvalita a čas.

Základnou stratégiou rozvoja bude proces sústreďovania sa do veľkých nadnárodných korporácií, čo sa prejaví v internacionalizácii

podnikania, v sústreďovaní výroby pri znižovaní výrobných nákladov. Strategickým zdrojom sa stanú vedomosti, tvorivé myslenie a rýchle využívanie informácií. Ekonomický rast bude stavať na permanentnom a dynamickom raste produktivity práce a využívaní odborne kvalifikovanej pracovnej sily. Vzdelanie nadobudne nové dimenzie a význam – systematická inovácia vedomostí a zvyšovanie úrovne poznania sa v budúcnosti stane nevyhnutnosťou prežitia spoločnosti.

Ťažiskovým rozvojovým sektorom odvetvia je „Program rozvoja automobilového priemyslu SR“, ktorý vláda Slovenskej republiky schválila 7. júla 1998. Automobilový priemysel je všeobecne považovaný za symbol vyspelosti štátu a hnacu silu rastu HDP, exportu a zamestnanosti. Zaslúhou uplatňovania špičkových technológií a moderných metód práce je tento druh priemyslu charakterizovaný zvýšenou úrovňou kvality produkcie a inovácií, ekonomickou efektívnosťou a rozvinutými medzinárodnými kooperáciami.

Priame vonkajšie podmienky vyjadrené prognózami dlhodobého rastu odbytu automobilov vo východnej Európe a stratégia svetových výrobcov investovať v tejto zóne v kombinácii s komparatívnymi výhodami SR (kvalita pracovných zdrojov, voľné výrobné kapacity, podporné stimuly od vlády) vytvorili podmienky pre dynamický rozvoj slovenského automobilového priemyslu. Realizácia tohto programu v rokoch 1999 – 2002 postupne naplňuje základný cieľ programu, ktorý bol definovaný ako „vyrovnanie platobnej bilancie sektora do roku 1999 a postupný rast proexportnej bilancie vo výške 50 mld. Sk do roku 2010“ s cieľom dosiahnuť celkovú produkciu v roku 2010 vo výške 160 až 200 mld. Sk. S tým súvisia i ďalšie investície strategických investorov do roku 2010.

Významné je i dosiahnutie medzinárodných štandardov v kvalite, produktivite, inováciách a výrobnej kultúre. Vysoký podiel zahraničných investícií v tejto výrobe je garanciou ľahšieho prispôbena sa prísnyim podmienkam, ktoré Slovensko bude musieť po vstupe do EÚ plniť.

Podiel automobilovej výroby na priemyselnej produkcii dosahuje vo svete 17–20 %, pričom jej medziročný rast je vyšší než rast celého priemyslu. Charakteristikou tohto sektora je vysoká zamestnanosť a potreba kvalifikovanej pracovnej sily. Vysoká konkurencia je hnacím motorom pre neustále inovácie technológií. Samotný automobilový priemysel bude na základe legislatívnych noriem prijatých v EÚ zabezpečovať ekologicky šetrnú výrobu. Silný zahraničný výrobca je garantom kvality nielen finálnej produkcie, ale i dodávaných komponentov, kde v roku 2002 počet ich dodávateľov presiahol 60. S výstavbou priemyselných parkov a s príchodom ďalších kľúčových dodávateľov sa predpokladá aj rozširovanie počtu výrobcov rozhodujúcich skupín etablovaných na Slovensku vrátane výskumu a vývoja.

V odvetví strojárstva okrem automobilovej výroby budú základné vecné trendy sústredené do:

- oblasti automatizácie a informatiky v strojárstve v rámci jednoznačnej elektronizácie strojárskej produkcie s pokračujúcimi trendmi miniaturizácie, zlučovania funkcií, resp. výroby multifunkčných zariadení,
- oblasti techniky ochrany životného prostredia z dôvodu ekologizácie celej spoločnosti a z potreby využívania nových zdrojov energií, z náhrady existujúcich zdrojov a technológií, ktoré zaťažujú životné prostredie,
- presunu kapacít orientovaných na zabezpečenie celého komplexu služieb pre oblasť voľného času (od dopravy cez zariadenia na získavanie informácií v reálnom čase, vrátane zabezpečenia celého spektra služieb),
- stierania rozdielov medzi jednotlivými odvetviami tak, ako ich vnímame v dnešnej podobe, napr. strojárstvo a elektrotechnika,
- oblasti výroby zariadení, ktoré majú vzťah k ochrane zdravia, do transplantčných technológií, elektronizácie v oblasti vyšetrovania a diagnostiky ochorení, ako aj do zariadení na liečbu,

- využívania nových materiálov následne vyžadujúcich nové výrobné technológie a technologické výrobné zariadenia.

V zásade trendy budú zamerané na zvyšovanie objemu výrobkov (v celom spektre strojárskej produkcie), ktoré spĺňajú kritériá high-tech, čo umožní vlastne nízka nákladovosť a masívnejší nástup elektronizácie aj do ostatných odvetví vrátane služieb.

Uvedené rozvojové trendy sú podporované nasledovnými výskumno-vývojovými zámermi:

- výskum a vývoj zariadení pre modulárne high-tech systémy výroby automobilových podskupín vrátane gumových, plastových a kompozitných výrobkov a ich modulárnych kompletov,
- výskum a vývoj modulov na presné obrábanie polotovarov a automatizáciu montážnych operácií v priemysle,
- výskum a vývoj systémov na automatizáciu opracúvacích, manipulačných a montážnych operácií pri hromadnej výrobe,
- výskum valivých ložísk, dopravnej techniky a manipulačných systémov.

Vyrovňovanie sa s ekonomickou výkonnosťou západných krajín a zvyšovanie konkurencieschopnosti vlastnej produkcie bude závisieť od schopnosti vytvoriť systémové podmienky pre neustály rast súhrnnej produktivity, podporený kvalitatívnou zmenou a zvyšovaním podnikovej výkonnosti. Ťažiskové potreby inovačného rozvoja odvetvia ako nevyhnutná podmienka zvyšovania jeho konkurenčnej schopnosti musia byť zamerané na:

- inovácie výrobné základne,
- zvyšovanie produktivity práce,
- znižovanie nákladovosti výroby,
- zvyšovanie kvality produkcie,
- znižovanie zaťaženia životného prostredia,
- zabezpečenie komplexného systému rozvoja kvalifikácie pracovníkov,
- presadzovanie moderných logistických metód do riadenia spoločnosti.

Prostriedkom dlhodobého rozvoja transformujúcej sa ekonomiky Slovenska by sa mala stať kontinuálna, ponukovo orientovaná stabilná hospodárska politika. Spoločným cieľovým smerovaním opatrení by pritom mala byť snaha o čo najväčšie priblíženie sa k uplatňovaniu princípov fungovania trhu, ekonomickej slobody a osobnej zodpovednosti, s jasnými vlastnickými vzťahmi (vrátane ochrany súkromného vlastníctva) a s rovnosťou šanci.

Jednou z priorít bude odstránenie nedostatočnej odbornej kvalifikácie manažmentov firiem, komplikovanej a nepružnej organizácie, nízkej schopnosti inovácie a nedostatočnej schopnosti aplikovať nové poznatky a technológie do praxe, spojenej aj s orientáciou mnohých na krátkodobé, často spotrebné ciele. S tým súvisí aj nízka pružnosť pracovnej sily a jej nedostatočná schopnosť či motivácia prispôbiť sa „novým“ podmienkam na trhu práce. Nízke je aj ohodnotenie práce, osobitne kvalifikovanej. Lacná pracovná sila s vysokým podielom kvalitných stredoškolsky vzdelaných ľudí je síce určitou komparatívnou výhodou Slovenska, je však komparatívnou výhodou iba statickou a z pohľadu dlhodobého želaného trendu dočasnou.

Vyžiada si to riešenie problémov, ktoré sa viažu na:

- nízku aktivitu, slabú motiváciu, nedostatočnú tvorivosť a minimálnu inovatívnosť;
- nedostatočnú orientáciu v pracovnej problematike a na slabý dôraz na kvalitu;
- nízku morálku v ekonomických procesoch.

Zásadne sa bude musieť zmeniť nedostatočná orientácia na kvalitu nielen vo vzdelávacom systéme (vrátane ekonomického smeru) a v aplikovanom výskume, ale tiež vo výrobnom procese a v marketingu.

Podstatnými predpokladmi dosiahnutia žiaduceho ekonomického vývoja Slovenska bude tiež čo najväčší prístup k vzdelaniu a po-

znatkom, osobitne k poznatkom v špecializovaných odboroch, náročných na ľudský potenciál a technologický kapitál. To bude závisieť od schopnosti uskutočniť reformu vzdelávacieho systému (najmä systému financovania). Schopnosti aplikovania poznatkov v praxi (závislé však aj od zmeny prístupu ľudí) budú podstatné pre vnútorný potenciál pozitívnej zmeny ekonomickej výkonnosti a konkurenčnej schopnosti Slovenska. Dôležité budú aj očakávané zmeny na trhu práce, predovšetkým znižovanie rôznych bariér a regulácií. Tým by sa mal vytvárať tlak na zvyšovanie pružnosti pracovných síl.

Zvýšená konkurencia a prílev zahraničného kapitálu by mali urýchľovať nevyhnutný proces modernizácie a obmeny kapitálového vybavenia podnikov a schopnosť aplikovať nové technológie (prípadne aj schopnosť inovovať). Spolu s jasnými vlastnickými vzťahmi v podnikoch by sa mala dosahovať konkrétna zodpovednosť manažmentu. V záujme zvyšovania produktivity kapitálu, ale aj produktivity práce, bude nevyhnutné, aby vo väčších podnikoch došlo k výraznejšiemu zjednodušeniu organizácie (vrátane odbúrania mnohých medzičlánkov).

Nevyhnutnými predpokladmi dosiahnutia žiaduceho vývoja sú však aj ďalšie ekonomické podmienky – predovšetkým udržiavanie stabilného

menového prostredia (napriek nevyhnutnej cenovej konvergencii k západným krajinám, najmä EÚ), stabilizovanie a minimalizácia vnútorných a vonkajších ekonomických nerovnováh a efektívne fungovanie finančného, predovšetkým kapitálového trhu.

Ing. Michal Širica

Odbor priemyselnej politiky MH SR

Ing. Lubomír Florian

Odbor pre podporu a realizáciu významných investícií MH SR

